

Yhteiset ja erilaiset todellisuudet

Arto Selkälä ja Pekka Räsänen

Kiitämme Juha Himankaa hänen vastineestaan (Himanka, 2023) keskustelupuheenvuorollemme (Selkälä & Räsänen, 2023). Valitettavasti hän ei vastineessaan vastaa lainkaan esittämämme kritiikkiin, joka koskee hänen 20 vuoden aikana laatimia kirjoituksiaan. Keskeinen argumenttimme oli seuraava:

Himangan pyrkimys esittää vaihtoehtoja luonnontieteen tunnetuimmille teorioille ilman vaativien matematiikan osa-alueiden hallintaa johtaa väistämättä rationaalisista arviointikriteereistä luopumiseen teorianvalinnassa. Tällöin päädytään itsensä kumoavaan relativismiin. (Selkälä & Räsänen, 2023, s. 44.)

Luonnollinen kieli matemaattisten teorioiden kuvausvälineenä

Vastauksen sijaan hän aloittaa vastineensa arvostelemalla Kari Enqvistin ja Esko Valtaojan tietokirjoissa esitettyä näkemystä, jonka mukaan maa kiertää aurinkoa:

Huoleni Kari Enqvistin ja Esko Valtaojan populistisista tiedekirjoista kohdistui niissä toistuvasti esitettyyn näkemykseen, että maan kiertoliike auringon ympäri on tieteellisesti parasta tietoa, jota meillä on. Suhteellisuusteorian jälkeisenä aikana väite on hämmäntä-

vä: jos liike on suhteellista, niin kuinka voimme asettaa toisen kahdesta kappaleesta absoluuttisesti kiertämään toista? (Himanka, 2023, s. 48.)

Himanka on arvostellut lukuisia kertoja tieteellisiä näkemyksiä maan kiertoliikkeestä auringon ympärillä. Hän siis jatkaa vastineessaan kosmologian ja fysiikan mestarointia maallikkona sivuuttaen täysin muun muassa sen artikkelissamme esitetyn näkemyksen, jonka mukaan ilman matematiikan ja fysiikan vaativien osa-alueiden syvällistä hallintaa tulisi kokonaan pidättäytyä arvostelemasta näiden tieteiden piirissä luotuja ratkaisuja, vaikka kyse olisikin tavalliselle lukijalle suunnatuista tietokirjoista. Himanka saa jälleen kerran koko käsiteltävänä olevan ilmiön näyttämään siltä, että matematiikan kielellä esitetyt teorioita voitaisiin arvostella luonnollisen kielen käsittein. Näin ei kuitenkaan ole asian todellinen laita (ks. Selkälä & Räsänen, 2023, s. 42–43).

Luonnollisen kielen käsittein on erittäin haasteellista ilmaista vaativia fysiikan ja kosmologian havaintoja ja teorioita. On valitettavaa, että Himangan kaltaisille filosofeille tällaiset yritykset tarjoavat mahdollisuuden tarttua johonkin asiayhteydestä irrotettuun ilmaisuun. Irvokkaimpana esimerkkinä Himanka kajoaa tuoreessa vastineessaan kvanttifysiikan probabilistiseen perustaan ja tulee osoittaneeksi täydellisen

tietämättömyytensä kvanttifysikasta ja todennäköisyyslaskennan perusteista ylipäätään (Himanka, 2023, s. 49). Lienee sanomattakin selvää, että ammattifysikoiden ja -kosmologioiden käyttämät ilmaiset on yksinkertaistettu tavallisille kansalaisille suunnatuissa tietokirjoissa. Yksinkertaistamisen vaihtoehtona maan kiertoliikettä auringon ympäri kuvatessa olisi voinut olla Einsteinin kenttäyhtälöiden avaaminen lukijalle sellaisenaan ja maan kiertoliikkeen suhteuttaminen siihen luonnollisen kielen käsitteitä käyttäen. Tällaisen tietokirjan lukijakunta koostuisi tosin lähinnä ammattifysikoista ja -kosmologeista. Tällöin tavoite tieteen popularisoinnista jäisi kokonaan täyttymättä.

Subjektivismiin ja relativismin ongelma

Vastineessaan Himanka irtisanoutuu niin subjektivismista kuin relativismistakin, mutta hän ei käsittele kirjoituksemme pääargumenttia, jonka mukaan hänen tapansa esittää korvaavia teoriaehdotuksia fyysikoille johtaa väistämättä subjektivismiin ja relativismiin. Ollisimme toivoneet, että hän olisi käsitellyt tätä ongelmaa nimenomaan Kantin filosofian viitekehyksessä, johon argumentaatiomme perustuu. Himanka olisi vähintään voinut tarjota uskottavan kuvauksen sille, miksi hänen näkemyksensä eivät johdakaan subjektivismiin ja relativismiin Kantin filosofian viitekehyksessä. Joitakin vastauksia

Himanka silti tarjoaa paljastaesaan perimmäiset motiivinsa. Hän osoittaa eksplisiittisesti vastustavansa arvovapaata, objektiivisuuteen pyrkivää luonnontiedettä:

Tieteen kriisi on siis siinä, että jaamme ilmenevän sekä fyysikan lakeja noudattavaan maailmankaikkeuteen että meille todelliseen elämissaailmaan. Koska tämä elämissaailma viime kädessä on se, mihin arvomme rakentuvat, myös tiede menettää arvonsa, jos sillä ei ole kosketusta elämissaailmaan. (Himanka, 2023, s. 50.)

Niin ikään Himanka jatkaa mestarointiaan fysiikan kentällä esittämällä korvaavia teoriaehdotuksia Einsteinin yleiselle suhteellisuusteorialle. Lisäksi hän väittää alkupeleistä argumenttiamme ”olkinukke-strategiaksi” (Himanka, 2023, s. 51). Mielestämme tästä ei kuitenkaan ole kyse, koska väitämme hänen argumentointinsa johtavan relativismiin:

Koska hänellä ei kuitenkaan ole näiden totuuskriteerien edellyttämää kykyä operoida sen intersubjektiiivisen kokemuksen piirissä, missä universaalit totuuskriteerit näiden teorioiden ontologista uskottavuutta koskien muodostetaan, edustavat hänen korvaavat teoriaehdotuksensa universaalien totuus-käsityksen puitteissa sovellettua relativismia, josta siitä syystä tulee itsensä kumoavaa ja mielivaltaista. (Selkälä & Räsänen, 2023, s. 45.)

Himangan (2023, s. 51) esittämä väite siitä, että ”fenomenologiasa puolestaan lähdetään liikkeelle evidenssistä – –”, kuulostaa erikoiselta. Kaiken yleisesti fenomenologiasta tiedetyn perusteella näin

ei kuitenkaan ole, minkä olemme tuoneet esille puheenvuoromme fenomenologiaa käsittelevässä osuudessa (Selkälä & Räsänen, 2023, s. 40, 42–44). Pikemminkin voisi väittää, että fenomenologia ei tarvitse evidenssiä lainkaan, koska se keskittyy puhtaasti tietoisuudelle avautuvien kokemusten erittelyyn ja kuvaukseen.

Haluamme erikseen korostaa sitä, että emme seuraa Hicksin mallia syyttäessämme Himankaa subjektivismista vaan Immanuel Kantin ja muiden hänen jälkeensä tulleiden kantilaisten filosofien, kuten Henri Poincarén ja Clinton Tolleyn, esittämiä näkemyksiä. Hicks esiintyi artikkelissamme vain yhtenä esimerkkinä sellaisista filosoifeista, jotka ovat liittäneet subjektivismiin postmodernin ajattelun yhteyteen:

Subjektivismiin ja relativismiin nähdään erityistieteissä usein esiintyvän tiettyjen ajatussuuntausten, kuten postmodernin ajattelun yhteydessä (Hicks, 2011) (Selkälä & Räsänen, 2023, s. 39).

Himangan argumentaatio vaikuttaa tältä osin tarkoituksellisen harhaanjohtavalta, koska samassa yhteydessä hän väittää tieteellisissä keskusteluissa politisoituneiden henkilöiden suosittävän Hicksin teosta:

Selkälä ja Räsänen seuraavat Hicksin (2004) mallia myös syyttäessään minua subjektivismista. En tietenkään kannata sitäkään. En myöskään pidä Hicksin omakustannetta luotettavana tutkimuslähteenä, vaikka tiedän esimerkiksi Jordan Petersonin suosittävän teosta. (Himanka, 2023, s. 51.)

Vähintään 50 prosenttia alkuperäisestä puheenvuorostamme käsittelee Kantin filosofiaa uskottavan tietoteoreettisen perustan luomiseksi, joka edesauttaisi subjektivismiin ymmärtämistä. Siksi onkin syytä kysyä: miksi Himanka väittää meidän seuraavan Hicksin mallia subjektivismia koskevissa väitteissämme? Hicks esiintyi puheenvuorossamme vain kerran ja silloinkin ainoastaan kirjallisuusviittauksen roolissa. Onko tarkoituksena saada lukija pohtimaan sitä, olisiko meillä jotakin tekemistä Jordan Petersonin kanssa, koska hän on tunnetusti yksi keskeinen Yhdysvalloissa riehuvan kulttuurisodan hahmoista? Petersonia emme edes mainitse kirjoituksessamme.

Mielestämme Himangan argumentaatio on niin läpinäkyvän tarkoitushakuista, ettei kyse voi olla pelkästä huolimattomuudesta, johon hän on toistuvasti vedonnut esimerkiksi Kari Enqvistiä ja Syksy Räsästä vastaan argumentoidessaan. Kiitämme Himankaa siitä, että saimme hänen vastineestaan varmistuksen asialle. ■

Lähteet

- HIMANKA, J. (2023). Yhteinen todellisuutemme. *Tiedepolitiikka*, 48(4), 48–51. <https://doi.org/10.58957/tp.138529>
- SELKÄLÄ, A. & RÄSÄNEN, P. (2023). Himankalaisen luonnontieteen teorioiden kritiikin tieteenfilosofinen analyysi. *Tiedepolitiikka*, 48(4), 39–47. <https://doi.org/10.58957/tp.137811>